

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, na osnovi člana V stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 39. stav 1. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj od 6. do 10. jula 2004. godine, donijela je

ODLUKU

I

Prirodno - graditeljska cjelina stambenog kompleksa porodice Velagić (Velagićevina) u Blagaju kod Mostara proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik čine stambeni objekti porodice Velagić sa londžom, aharom, mlinicama, stupom i prirodnim okruženjem – dio korita i obale rijeke Bune koje se nalaze na zaštićenom području, rukavac Bune sa adom i bašče.

Nacionalni spomenik se nalazi na lokaciji označenoj kao k.č. 1423, 1424, 1443/1, 1443/2, 1442, 1441/1, 1441/2, 1441/3, 1437, 1438, 1435, 1439, 1434, 1440, 1436, 1433, 1447, 1448, 1449, 1450, 1451, 1452, 1453, 1454, 1455, 1456 i 1457 (novi premjer), što odgovara k.č. 3/41, 3/42, 3/43, 3/44, 3/47, 3/48, 3/49, 3/50, 3/51, 3/65, 3/67, 3/73, 3/102, 3/103 i 3/162 (stari premjer), k.o. Blagaj, Grad Mostar, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina.

Na nacionalni spomenik primjenjuju se mjere zaštite i rehabilitacije utvrđene Zakonom o provedbi odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini ("Službene novine Federacije BiH", br. 2/02, 27/02 i 6/04).

II

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Vlada Federacije) dužna je osigurati pravne, naučne, tehničke, administrativne i finansijske mjere za zaštitu, konzervaciju, prezentaciju i rehabilitaciju nacionalnog spomenika.

Vlada Federacije dužna je osigurati sredstva za izradu i provedbu potrebne tehničke dokumentacije za rehabilitaciju nacionalnog spomenika.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljnjem tekstu: Komisija) utvrdit će tehničke uvjete i osigurati finansijska sredstva za izradu i postavljanje informacione ploče sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III

U cilju trajne zaštite nacionalnog spomenika utvrđuje se sljedeće:

I zona zaštite obuhvata prostor definiran u tački I stav 3. ove odluke. U ovoj zoni provode se sljedeće mjere zaštite:

- dopušteni su samo radovi na tehničkom održavanju objekata, konzervatorsko-restauratorski radovi, radovi rekonstrukcije uništenih ili nedostajućih dijelova objekata, uključujući one koji imaju za cilj prezentaciju spomenika, uz odobrenje federalnog ministarstva nadležnog za prostorno uređenje i stručni nadzor nadležne službe zaštite

naslijeđa na nivou Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nadležna služba zaštite);

- nije dopuštena nikakva izgradnja, niti izvođenje radova koji bi mogli utjecati na izmjenu područja, izmjenu pejzaža, kao ni postavljanje privremenih ili stalnih struktura čija svrha nije isključivo zaštita i prezentacija nacionalnog spomenika;
- sve elemente koji su urađeni u neadekvatnim materijalima (beton, ab, crijep i sl.) zamijeniti elementima od tradicionalnih materijala;
- dopušteno je korištenje nacionalnog spomenika u njegovoj izvornoj namjeni i dodatno njegova prezentacija u obrazovne i kulturne svrhe koje ne ugrožavaju nacionalni spomenik i prirodno okruženje. Spomenik mora biti dostupan javnosti na način koji će biti utvrđen sporazumom između nadležne službe zaštite i vlasnika objekta.

II zona zaštite obuhvata na sjevernoj strani prostor označen kao k.č. 1429/2, 1429/1, 1430, 1431, 1432, i pojas od 50 m oko zaštićenog prostora I zone na istočnoj, zapadnoj i južnoj strani. U ovoj zoni nije dopuštena izgradnja novih objekata koji bi dimenzijama, izgledom ili na neki drugi način mogli ugroziti nacionalni spomenik.

IV

Stavljaju se van snage svi provedbeni i razvojni prostorno-planski akti koji su u suprotnosti sa odredbama ove odluke.

V

Svako, a posebno nadležni organi Federacije Bosne i Hercegovine, kantona, gradske i općinske službe suzdržat će se od poduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu oštetiti nacionalni spomenik ili dovesti u pitanje njegovu zaštitu i konzervaciju.

VI

Ova odluka dostavit će se Vladi Federacije, federalnom ministarstvu nadležnom za prostorno uređenje, nadležnoj službi zaštite i organu uprave Grada Mostara nadležnom za poslove urbanizma i katastra, radi provođenja mjera utvrđenih u tač. II - V ove odluke, kao i nadležnom sudu radi upisa u zemljišne knjige.

VII

Sastavni dio ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom, koje je dostupno na uvid zainteresiranim licima u prostorijama i na web stranici Komisije (<http://www.aneks8komisija.com.ba>).

VIII

Prema članu V, stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, odluke Komisije su konačne.

IX

Danom donošenja ove odluke, sa Privremene liste nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH», broj 33/02, «Službeni glasnik Republike Srpske», broj 79/02, «Službene novine Federacije BiH», broj 59/02 i «Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH», broj 4/03),

briše se nacionalni spomenik upisan pod rednim brojem 420.

X

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja i objavit će se u «Službenom glasniku BiH» .

Ovu odluku Komisija je donijela u sljedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović, Ljiljana Ševo i Tina Wik.

P.o. Predsjedavajućeg Komisije

Amra Hadžimuhamedović

Broj: 06.2-02-716/03-7
7. jula 2004. godine
Sarajevo

O b r a z l o Ź e n j e

I – UVOD

Na osnovi člana 2. stava 1. Zakona o provedbi odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, "nacionalni spomenik" je dobro koje je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika proglasila nacionalnim spomenikom u skladu sa čl. V i VI Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, kao i dobra upisana na Privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH», broj 33/02), sve dok Komisija ne donese konačnu odluku o njihovom statusu, a za što ne postoji vremensko ograničenje i bez obzira da li je za dotično dobro podnesen zahtjev.

Komisija je na sjednici održanoj 14. jula 2000. godine donijela odluku o stavljanju **Velagićevine u Blagaju kod Mostara** na Privremenu listu nacionalnih spomenika BiH, pod rednim brojem 420.

U skladu sa odredbama Zakona, a na osnovi člana V stava 4. Aneksa 8. i člana 35. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, Komisija je pristupila provedbi postupka za donošenje konačne odluke za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom.

II – PRETHODNI POSTUPAK

U postupku koji prethodi donošenju konačne odluke o proglašenju izvršen je uvid u:

- podatke o sadašnjem stanju i namjeni dobra, uključujući opis i fotografije, te podatke o oštećenjima u toku rata,
- dokumentaciju o lokaciji imovine,
- dokumentaciju o sadašnjem vlasniku i korisniku dobra,
- historijsku, arhitektonsku i drugu dokumentarnu građu o dobru, koja je data u popisu korištenja dokumentacije u sklopu ove odluke.

Na osnovi uvida u prikupljenu dokumentaciju i stanje dobra, utvrđeno je sljedeće:

1. Podaci o dobru

Lokacija

Stambeni kompleks porodice Velagić je smješten cca 200 m nizvodno od izvora Bune.

Stambeni kompleks Velagićevine sa pratećim objektima, avlijama, londžom, aharom, mlinicama i stupom smješteni su na rukavcima rijeke Bune i prostiru se u pravcu istok-zapad, paralelno sa rijekom Bunom, dok je londža izgrađena na samoj adi, odnosno na njenom rukavcu kao i mlinice i stupe. Ahar, mlinice i stupe se nalaze istočnije od stambenih objekata.

Pristup kompleksu je sa sjeverne strane, preko uskog prilaznog puta koji se odvaja sa ceste koja iz čaršije vodi prema izvoru rijeke Bune i tekiji.

Historijski podaci

«Za vrijeme osmanske uprave u Blagaju grade se stambeni i javni objekti a u središnjem dijelu, kako je uobičajeno za naselja i gradove osmanskog perioda, smještena je čaršija - trgovačko-zanatski centar naselja, te kompleks džamije sa haremom i mektebom. Stambena naselja nastaju uz vodene tokove, tj. uz rijeku Bunu. Stambene zone formiraju se kao urbane mahale, sa objektima orijentiranim ka avliji i ruralne, gdje se objekti otvaraju prema okolini. Tada nastaju neponovljivi primjerci stambene arhitekture, koji govore o izuzetno visokoj kulturi stanovanja i senzibilitetu karakterističnom za ovaj prostor. Velagićevina je jedna od najvrijednijih hercegovačkih aglomeracija ovog tipa.» (Mujezinović, N., 2000, str. 62-66)

Porodica Velagić sagradila je svoje porodične kuće na jednom rukavcu ove bistre i hladne rijeke, na lokalitetu jedne poluade, ispod čaršijskog puta koji vodi za dervišku tekiju.

Kompleks Velagićevine je vlasništvo stare blagajske porodice koja i danas koristi ove objekte.

Kompleks je sagrađen kao tri zasebne cjeline (za tri brata Velagića). Građen je 1776. godine (Vilušić). Godina izgradnje kompleksa je ustanovljena na osnovi natpisa, analogija i stilskih odlika. U orijentalnoj zbirci Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, dokumenat broj 367 je Vakuf Velije Velagića, sina Hamzina iz Blagaja. Vakif je zavještao prije 1634. godine jedan mlin sa pet vitlova na Buni, stupu za valjanje sukna i sepet (krošnju) za kupljenje vune ispod stupe. Odredio je da se iz prihoda ovog vakufa daju svake godine u mjesecu redžepu po tri gozbe (sofre) za siromašne i da mu se svake godine prouči hatma za dušu. Ovu mlinicu je srušila bujica 1934. godine (Hasandedić, 1997).

2. Opis dobra

Utjecaj islama je vidljiv u urbanističkoj organizaciji grada, u izgradnji javnih, komunalnih i stambenih objekata, kao i u dekorativnoj obradi prostora i elemenata. Njegov doprinos u urbanizmu jeste postizanje potpunog jedinstva kuće sa prirodom koja je okružuje. Stambeni kompleks dobiva novi odnos prema vanjskom prostoru. Objekat se zatvara pogledima stranih lica, zbog skrivanja žena od stranaca i održavanja higijene. Stambeni kompleks se sastoji iz tri dijela: kuće, avlije i bašče. U avliji su smješteni: mutvak (kuhinja), drvarnica, čenifa (nužnik), ahar (staja), ostava (magaza), boščaluk (predaharluk), česma, kapija, kapidžik i cvijetnjak. Ekonomski dio se svodio na gospodarsko dvorište vezano za staje, dok se porodični dio vezao uz kuhinju – mutvak. Bašče-vrtovi su sastavni dio kulture stanovanja. Gdje god je to bilo moguće, u stambeni prostor se uvodi voda. Stanovanje u orijentalnoj kući karakterizira izdvojenost prostorija za domaćinske poslove od prostorija za život. Kod stambenih objekata nalazimo rješenja sa kvadratnom shemom, gdje se oko centralnog dijela-predsoblja (hajata) nižu sobe i kuhinja (mutvak) dijagonalno postavljena u odnosu na predsoblje. Kuća se sastoji od: soba - halvata, holova – hajata i stepeništa - basamaka. Tokom dana soba ima više funkcija: od prostora za rad, preko prostora za objedovanje, prostora za druženje, do prostora za spavanje. Namještaj i unutrašnja oprema kuće su uvjetovani načinom stanovanja i korištenja prostora. Ugradbeni namještaj se sastoji od sećija i musandara. Sećije su drveni sanduci na koje se stavlja minder (slamnjača), pa šilte (dušek) i onda fini prekrivač od makata. Musandara je dio namještaja koji se nalazi uz zid i u koju su uklopljena sobna vrata. U njoj su smještene rafe (police), dolafi (ormar), dušekluk (prostor za posteljinu), hamamdžik (banjica) i peć.

Nasuprot kamenu, koji je vidljiv na fasadi, drvo svugdje zadržava prirodan izgled i strukturu, kao konstruktivni element i kao arhitektonski dekor. U Hercegovini, kao pokrivač se koriste kamene ploče od krečnjaka. Kameni pokrivač je težak i pasivno leži na krovnoj konstrukciji. Nagib krova je blag, tako da se potkrovlje rijetko koristi. Bitna odlika ovih kuća jeste njeno dekoriranje, rad u drvetu i kamenu, kao i metalu i tkanini. Drvorezba u Bosni i Hercegovini nije isključivo pod orijentalnim utjecajem. Miješa se sa starijim, srednjovjekovnim, stilskim i folklornim umijećem, stvarajući specifičan izraz (Pašić).

«Stambeni kompleks Velagićevine je jedinstveni kompleks stambene arhitekture onog doba, koji ima veći broj funkcionalno neophodnih sadržaja za život. Svojim lokalitetom je odvojen od vanjskog svijeta, dok su njegove razigrane fasade rasplinite-otvorene prema prirodnom okruženju i rijeci Buni. Sve avlije su međusobno povezane i popločane riječnim oblukom. Kompleks Velagića kuća predstavlja najcjelovitiji skup obiteljskih kuća sa okućnicom, gdje se manifestira u punom dometu stambena kultura prošlosti područja Hercegovine.» (Vilušić)

Kompleks Velagića kuća zauzima prostor skoro od glavnog puta koji vodi iz čaršije za tekiju, pa do ade na rijeci Buni. Građen je na terenu koji je u padu prema rijeci, tako da su avlije kaskadno postavljene, a prilazi riješeni stepenicama. Cijeli kompleks je ograđen kamenim zidom visine oko 2 m koji odvaja kuće sa avlijama od javnosti. Uz ulazne kapije smješten je gospodarsko-ekonomski dio sa predaharlukom, aharima, sjenikom, drvarnicom i stanom za poslugu. Kako ovaj kompleks čini nekoliko zasebnih stambenih objekata, pristup u sva porodična dvorišta. tzv. ženske avlije, je odvojen.

Pored stambenih objekata sa pratećim sadržajima koja su kuhinje, ostave, avlije i sl., ovom kompleksu pripada i zgrada londže koja se nalazi na samoj adi, koja je služila za odmor, a posebno je ljeti tu bilo ugodno, jer ispod nje teče rukavac rijeke Bune.

Tu se, u blizini, istočno od kompleksa, nalaze još i zgrada ahara, mlinica i stupe. Ovaj kompleks čini izuzetnim i atraktivnim razvedena voda po avliji kao i u podrumu kuće kompleksa «A».

Kompleks «A»

To je prvi stambeni objekat sa pratećim prostorima označen kao kompleks «A» u nizu Velagića kuća. Ovaj kompleks ima zaseban ulaz na sjevernoj strani i u unutrašnju kaldrmisanu avliju dolazi se kaldrmisanim stepeništem. Preko zasebnog ulaza i kapije dolazi se na jedan nivo avlije, a sa deset kaldrmisanih stepenika do avlije na koti 0,00 m. Avlija je sa zapadne strane, strana prema objektu «B», ograđena visokim kamenim zidom, kao i na sjevernoj strani avlije. Na sjeveroistočnoj strani avlije se nalazi dvoetažni, kamenom zidani objekat u kome su bili smješteni pomoćni prostori i to: mutvak, soba za poslugu i ognjište (sušnica). Taj prostor je natkriven dvovodnim krovom i prekriven crijepom. Njegove dimenzije su 5,25 X 8,15 m. Sada je u ruševnom stanju. Pored ovog objekta se još nalaze pomoćni prostori - hundžera i wc.

Na sjeverozapadnoj strani avlije se nalazi drugi dvoetažni kamenom zidani objekat koji je nekad služio kao ahara sa sjenikom u potkrovlju. Objekat je saniran i sada je tu napravljen prostor za stanovanje. Njegove dimenzije su 4,45 X 5,51 m. Objekat ima dvovodan krov prekriven kamenim pločama.

Istočno od kuće su bašče.

Stambeni objekat «A» ima tri etaže: podrum, prizemlje i sprat. Dimenzije podruma su 8,95 x 6,49 m, dimenzije prizemlja su 8,95 X 10,86 m, dok su dimenzije sprata 5,75 X 10,86 m.

U stambeni objekat «A» se ulazi sa sjeverne strane preko pokrivenog poluotvorenog hajata koji ima kameno popločanje. Drveni stup 15 X 15 cm, koji se nalazi na otvornom dijelu hajata, nosi međuspratnu konstrukciju tavana koji se nalazi na spratu. Hajat je prolazna prostorija površine 19,9 m² preko koga se dolazi u sobu površine 25,4 m² koja se nalazi na južnoj strani objekta i ima drveni pod i drveni strop. Vrata koja vode u ovu sobu su drvena, dimenzije 100 X 192,5 cm i bogato su dekorirana tehnikom šaranja, odnosno zasijecanja šare u drvetu. Ova tehnika izvodi se pomoću metalnih dlijeta. Štok i krilo vrata su izrađeni od bijelog bora, a krilo vrata izrađeno je u tri polja od borovih letvica. Drvo od kojih su izrađena vrata nije posebno kvalitetno. Dva polja na krilu vrata su horizontalna i nalaze se na vrhu i u dnu vrata, dok središnji dio predstavlja jedno polje. Polja su uokvirena svijetlim borovim letvicama širine 4 cm. Polja na gornjem i donjem dijelu vrata su širine 14 cm i tu je drvo bojeno smeđim premazom za zaštitu. Ova polja su dekorirana floralnim i geometrijskim motivima, rađena tehnikom šaranja i imaju metalne nitne utisnute u dekoraciju. Središnje polje je dužine 110 cm i sastoji se naizmjenično od svijetlih letvica širine 4 cm i uzdužnih polja širine 7 cm bojena smeđim premazom. I ova polja su dekorirana floralnim i geometrijskim motivima, rađena tehnikom šaranja i imaju metalne nitne utisnute u dekoraciju. Ovakvih polja ima pet.

Zapadno od hajata je dio objekta koji se sastoji od pretprostora površine 5,82 m², kamenog popločanja, preko kojeg se ulazi u sobu površine 12,3 m² i stepeništem za podrum. Ovaj dio je prizemni i ima jednostrešni krov koji je prekriven crijepom. Ispod jednog dijela prizemlja se nalazi podrum koji je služio i kao hladnjak jer ima kanal kroz koji protiče voda i ulijeva se u rijeku.

Na spratu, iznad hajata se nalazi poluzatvoreni pretprostor - tavan koji je površine cca 12,17 m². Tavan je otvoren na sjevernoj i dijelom na zapadnoj strani i na tom mjestu se nalazi visoka drvena pregrada koja ide do krovne konstrukcije. Predgrada je na sjevernoj strani podijeljena vertikalno u tri dijela drvenim stupovima pravougaonog presjeka dimenzija 7 X 7 cm, koji su ujedno i nosiva konstrukcija za krov. Donji dio predgrade je visine 130 cm i sastoji se od dva reda drvenih letvica koje su postavljene vertikalno na razmaku od 10 cm. Između je horizontalno postavljena drvena greda koja nosi drugi dio, koji je nešto niži od donjeg dijela, a isto napravljen od vertikalno postavljenih letvica. Pregrada se ispod krova završava sa tri drvena luka, a između je prazan prostor. Zapadni dio pregrade je podijeljen vertikalno u dva dijela drvenim stupovima pravougaonog presjeka dimenzija 7 X 7 cm, koji nose krovnu konstrukciju tog dijela. Donji dio predgrade je isti kao i na sjevernoj fasadi, s tim što je prostor iznad ispunjen mrežom koju čine drvene letve postavljene pod uglom od 45 stepeni. Pregrada se ispod krova završava sa dva drvena luka.

Dispozicija prostorija na spratu je različita u odnosu na prizemlje. Odaja na južnoj strani je površine 29,16 m², i ima doksat (istak na južnoj fasadi širine 110 cm), koji ima prozorske otvore koji gledaju na rijeku. Ova odaja se zove veliki ćošak. Odaja istočno od tavana je površine cca 16,85 m² i ima doksat širine 105 cm koji se nalazi na istočnoj strani. Ova odaja se naziva mali ćošak.

Konstrukcija stambenog objekta «A» je relativno jednostavna. Zidovi sprata se oslanjaju na zidove prizemlja, a oni na zidove podruma. Zidovi podruma, prizemlja, kao i zidovi sprata, su od lomljenog

kamena, debljine oko 60-65 cm, malterisani i krečeni. Unutrašnji, pregradni zidovi su tanji, oko 15 cm, i rađeni su od drvenog skeleta – čatme. Međuspratnu konstrukciju objekta čine drvene grede (12/12 cm) koje nose drveni pod sprata, a sa donje strane su pokovane jelovim daskama ili šašavcima. Krovna konstrukcija je drvena. Glavni nosivi elementi su formirani od dva drvena kosnika (16/16 cm) koji nose krov preko kojih su postavljene podrožnice (14/14 cm) na svakih 2,5 m, a preko njih su postavljene rogovi (10/10 cm) na svakih 30 cm i po vrhu su kamene ploče. U gornjem dijelu kosnici su povezani jednostrukim kliještima, a poduprti su kosim stupovima (12/12 cm) koji se oslanjaju na zid. Kako je krov blagog pada, potkrovlje se ne koristi. Na ovom četvrovodnom krovu nalaze se tri visoka kamena dimnjaka.

Svi prozori na fasadama su drveni, s tim da oni u prizemlju i podrumu imaju željezne demire. Prozori sprata su od drveta i sastoje se od okvira i čerčiva (elementa koji nose staklo). Otvaraju se na posmik-surmu, tako da je donje krilo pomično i diže se preko gornjeg. Na južnoj fasadi, na doksatu odaje čošak, se nalaze tri prozora dimenzija 100 X 140+57 (lučni nadvoj) cm, podijeljeni u četiri staklena polja, i po jedan prozor istih dimenzija sa bočne strane doksata. Na istočnoj strani se nalaze tri slična prozora na doksatu druge odaje (čošak) i po jedan na bočnoj strani, dimenzija 110 X 150+60 (lučni nadvoj) cm. Ovi prozori su podijeljeni na šest staklenih polja. Prozor dimenzija 90 X 125 cm se nalazi na istočnoj fasadi, bez lučnog nadvoja i sa četiri staklena polja. Na spratu ima ukupno 11 prozorskih otvora. Prozori sprata su različiti od prozora u prizemlju i podrumu. Prozori prizemlja su manjih dimenzija, nemaju krila prozora već samo ram i nisu ostakljeni već imaju plastičnu foliju. Njihova dimenzija je 80 X 108 cm i tri su takva prozora na južnoj fasadi. Na južnoj fasadi su i tri prozora podruma koji su u istoj liniji sa prozorima prizemlja i iste su širine i isto tako imaju samo ram sa folijom, i visina im je 45 cm. Na istoj fasadi se nalaze i tri prozora na prizemnom dijelu objekta i to: podrumski prozor dimenzija 63 X 43 cm, zatim prozor mutvaka dimenzija 78 X 120 cm i prozor iznad njega dimenzija 82 X 72 cm.

Kosina na doksatu odaja mali i veliki čošak na južnoj i istočnoj fasadi je obložena drvetom.

Visina prostorija je 250 cm. Tavan, veliki i mali čošak imaju drveni pod i drveni strop. U odaji mali čošak vršena je popravka dijelova koji su bili porušeni i postavljena je nova stolarije i musandera.

Kompleks «B»

To je drugi stambeni objekat sa pratećim prostorima označen kao kompleks «B» u nizu Vealgića kuća. Ovaj kompleks ima zaseban ulaz na sjevernoj strani i ulazi se kroz nekadašnje ekonomsko dvorište. Ulaz je natkriveni prostor, sa jedne strane je objekat ahara a sa druge drvarnica. Ovi prostori su građeni od kamena i natkriveni kamenim pločama. U unutrašnju kaldrmisanu avliju dolazi se kaldrmisanim stepeništem. Avlija je sa zapadne strane, strana prema objektu «C», ograđena visokim kamenim zidom, kao i dio avlije na istočnoj strani prema objektu «A». Na južnoj strani avlije je mali prizemni, kamenom ozidan objekat u kome su smješteni pomoćni prostori i to mutvak, wc i izlaz za adu. Taj prostor je natkriven dvovodnim krovom koji je dijelom prekriven kamenim pločama, a dijelom crijepom. Njegova površina je cca 12,5 m².

Stambeni objekat kompleksa «B» ima dvije etaže, prizemlje i sprat. Dimenzije objekta su 8,64 X 10,11 m.

U stambeni objekat «B» se ulazi preko pokrivenog poluotvorenog hajata koji se nalazi na istočnoj strani objekta. Hajat je prolazna prostorija koja povezuje sobe prizemlja jednu sa drugom. Ovaj stambeni objekat je podijeljen na dva dijela i to vertikalno, tako da je i hajat podijeljen na dva dijela. Južni dio hajata je površine cca 19,6 m², dok je sjeverni dio površine cca 8,00 m². Stepenište za sprat se nalazi u jednom i u drugom dijelu hajata. Iz južnog dijela hajata se ulazi u sobu površine cca 18,67 m², dok se iz sjevernog dijela ulazi u sobu površine cca 17,2 m² i u prostor koji je nekad služio kao mutvak površine cca 16,8 m², koji je sada podijeljen u tri dijela i to na ostavu, sanitarije i hodnik.

Na spratu, iznad hajata se nalazi pluzatvoreni pretprostor tavan koji je podijeljen na južni dio površine cca 19,27 m² i na sjeverni površine 8,05 m². Tavan je otvoren na južnoj strani i ima drvenu ogradu čitavom dužinom sa kojeg se puža prekrasan pogled na adu i rijeku Bunu. Ograda je visine 1,00 m. Dispozicija prostorija na spratu je gotovo ista kao i u prizemlju. Odaja na južnoj strani je površine 24,4 m², i ima doksat (istak na fasadi širine 95 cm), koji na južnoj strani ima prozorske otvore koji gledaju na rijeku. Ova odaja se naziva čošak. Odaja na sjevernoj strani u koju se ulazi sa drugog dijela tavana je površine cca 19,54 m². Na zapadnom dijelu se nalaze dvije prostorije i to jedna površine cca 9,14 m² i druga 7,37 m².

Konstrukcija stambenog objekta «B» je ista kao i kod ostalih objekata. Zidovi sprata se oslanjaju na zidove prizemlja. Zidovi prizemlja kao i zidovi sprata su od lomljenog kamena, debljine oko 50-

60 cm, malterisani i krečeni. Unutrašnji, pregradni zidovi su tanji, oko 15 cm, i rađeni su od drvenog skeleta – čatma. Međuspratnu konstrukciju objekta čine drvene grede (12/12 cm) koje nose drveni pod sprata, a sa donje strane su pokovane jelovim daskama ili šašavcima. Krovna konstrukcija je drvena. Glavni nosivi elementi su formirani od dva drvena kosnika (16/16 cm) koji nose krov preko kojih su postavljene podrožnice (14/14 cm) na svakih 2,5 m, a preko njih su postavljeni rogovi (10/10 cm) na svakih 30 cm i po vrhu kamene ploče. U gornjem dijelu kosnici su povezani jednostrukim kliještima, a poduprti su kosim stupovima (12/12 cm) koji se oslanjaju na zid. Kako je krov blagog pada, potkrovlje se ne koristi. Krov je na tri vode jer se krov na sjevernoj strani oslanja na kameni zid. Na ovom trovodnom krovu nalazi se jedan kameni dimnjak.

Zapadna fasada na stambenom objektu «B» ima samo jedan prozor na spratu dimenzija 76 X 130 cm i gleda u unutrašnje dvorište objekta «C», a druga sjeverna je dijelom okrenuta prema prilaznom putu objekta «C», a drugim dijelom ima zajednički zid sa ahalom. Svi prozorski otvori i vrata se nalaze na druge dvije fasade, istočnoj, koja gleda u avliju, i južnoj, koja ima pogled na adu.

Prozori na fasadama su drveni, s tim da oni na južnoj fasadi, koji se nalaze na odaji ćošak, imaju drvene mušepke. Na doksatu odaje ćošak su tri prozora dimenzija 95 X 140 cm koji se otvaraju oko vertikalne osovine. Prozor nadesno od doksata je veličine 70 X 90 cm. U prizemlju iste fasade su tri prozora dimenzija 85 X 130 cm koji se otvaraju oko horizontalne osovine. Na istočnoj fasadi, fasadi koja gleda na avliju, su tri prozora na spratu dimenzija 99 X 150 cm i dva prozora u prizemlju dimenzija 90 X 150 cm. Na prostoru tavana se nalazi jedan prozor veličine 52 X 100 cm i jedan prozor na prostoru hajata veličine 90 X 150 cm koji ima željezne demire. Tu se nalaze i drvena vrata koja vode u sobu, a na spratu su drvena vrata, jedan od ljepših primjera, koja vode u prostoriju ćošak. Vrata nisu iste visine na obje strane i jedna su dimenzija 140 X 196 cm, a druga 140 X 189 cm. Dovratnik i krilo vrata su urađeni od punog drveta i bojena su masnom bojom u smeđoj boji. Dovratnik je 10 cm širine i na njemu se nalaze ukrasne nitne od kovanog željeza promjera 22 mm na svakih 15 cm. Krilo vrata je širine 120 cm i na njima je drveni ram širine 12 cm na kome se nalaze iste ukrasne nitne. Krilo vrata je izrađeno od drvene podloge na kojoj su u osam lamela postavljene profilirane daščice od punog drveta. Lamele su širine cca 9 cm, a širina jedne daščice je 15 mm. Daščice su postavljene tako da formiraju oblik riblje kosti.

Kosina na doksatu odaje ćošak na južnoj i istočnoj fasadi je obložena drvetom.

Visina prostorija u ovoj kući je cca 250 cm. Prema sačuvanim elementima može se vidjeti da se u ovoj Velagića kući izuzetno mnogo polagalo na dekoraciju. U prostoriji ćošak pod je drveni, prekriven ćilimima, a na stropu je šiša. Sećija se nalazi na južnom zidu ispod prozora, odakle se pruža prekrasan pogled na adu. Među sačuvanim primjerima je svakako i musandera u prostoriji ćošak. Musandera je ugrađeni dio namještaja, naprepljena od borovog drveta i nalazi se na zidu desno od vrata, s tim da su i vrata uklopljena i čine njen dio. Prostor do vrata, koji je od sobe odvojen lučnim nadvojem, naziva se kod Velagića kuća «međuvratima». Musandera zauzima prostor sjevernog zida prostorije ćošak. Sastoji se od dolafa-prostora u kome se drže sitne stvari, zatim dušekluka-prostor u kome se drži posteljina tokom dana, i hamamdžik-banjica. Neposredno uz banjicu je peć koja grije prostoriju. Musandera je visine cca 200 cm, a dužina 276 cm. Dubina je na pojedinim mjestima 95 cm.

U ovom objektu u sobi prizemlja, koja se nalazi na južnoj strani, nalazi se još jedna musandera koja je vrlo slična onoj na spratu. Musandera se nalazi desno od vrata i vrata su njen sastavni dio. Zauzima čitav prostor sjevernog zida sobe. Sastoji se od dolafa, dušekluka i hamamdžika. Neposredno uz hamamdžik je peć koja grije prostoriju. Musandera je visine cca 206 cm, a dužina 413 cm. Dubina je na pojedinim mjestima 98 cm. I ova je musandera izrađena od borovog drveta i nema duborezbe na njoj.

Komleks «C»

To je treći stambeni objekat sa pratećim prostorima označen kao kompleks «C» u nizu Velagića kuća. Ovaj kompleks ima zaseban ulaz na sjevernoj strani i ulazi se preko kaldrmisanih stepenica prvo u jednu manju ograđenu avliju, a zatim u glavnu avliju. Avlija je kaldrmisana i sa sjeverne strane, strana od prilaznog puta, ograđena visokim kamenim zidom, kao i istočna strana avlije prema kući «B». Na samom kraju avlije, na njenoj jugoistočnoj strani, a preko kapije, izlazi se u priobalni prostor rukavca rijeke Bune. Taj prostor je ispred objekta «B» i zajednički je za oba objekta. Sa pet stepenika se spušta do nivoa rijeke gdje se nalazi drveni mostić preko koga se dolazi na adu, gdje je smještena londža. U dvorištu se nalazi i ozidani wc. Zapadno i sjeverno od kuće su bašče.

Ovaj stambeni objekat ima dvije etaže-prizemlje i sprat, a njegove dimenzije su 10,84 X 15,40 m. U stambeni objekat «C» se ulazi preko pokrivenog poluotvorenog hajata koji se nalazi na istočnoj strani objekta. Hajat je prolazna prostorija koja povezuje sobe prizemlja jednu sa drugom. Ovaj prostor je površine cca 16,5 m², koji sa dvije bočne strane ima sobe-soba desno cca 9,92 m², a soba lijevo 16,08 m². Na čeonom zidu hajata se sada nalaze dvoja vrata, od čega lijeva vode u sobu površine cca 15 m², a desna u hodnik koji ima stepenište za sprat i prostor novoizgrađenih sanitarija površine 7 m² i ostave površine 7,4 m². Mutvak (kuhinja) se nalazila na prostoru današnjih sanitarija.

Na spratu, iznad hajata se nalazi zatvoreni pretprostor-tavan površine cca 17,0 m². Tavan ima na južnoj strani prozore čitavom dužinom sa kojih se pruža prekrasan pogled na adu i rijeku Bunu. Dispozicija prostorija na spratu je gotovo ista kao i u prizemlju. Odaja lijevo od tavana je površine 16,0 m², a odaja desno od tavana je površine cca 10,0 m². Na zapadnom dijelu se nalaze tri odaje i to na jugozapadu je odaja površine cca 15,0 m², zatim srednja odaja površine cca 7,41 m² i odaja na sjeverozapadnoj strani površine cca 7,0 m². Prostor hodnika na spratu je podijeljen na hodnik površine cca 6,41 m² i prostor sanitarija površine cca 2,38 m².

Konstrukcija stambenog objekta «C» je ista kao i kod prethodnih objekata. Zidovi sprata se oslanjaju na zidove prizemlja. Zidovi prizemlja kao i zidovi sprata su od lomljenog kamena, debljine oko 55-60 cm, malterisani i krečeni. Unutrašnji, pregradni zidovi su tanji, oko 15 cm, i rađeni su od drvenog skeleta – čatma. Međuspratnu konstrukciju objekta čine drvene grede (12/12 cm) koje nose drveni pod sprata, a sa donje strane su pokovane jelovim daskama ili šašavcima. Krovna konstrukcija je drvena. Glavni nosivi elementi su formirani od dva drvena kosnika (16/16 cm) koji nose krov preko kojih su postavljene podrožnice (14/14 cm) na svakih 2,5 m, a preko njih su postavljeni rogovi (10/10 cm) na svakih 30 cm i po vrhu kamene ploče. U gornjem dijelu kosnici su povezani jednostrukim kliještima, a poduprti su kosim stupovima (12/12 cm) koji se oslanjaju na zid. . Kako je krov blagog pada, potkrovlje se ne koristi. Krov je četvorovodni i pokriven je kamenim pločama.

Prozori na objektu su drveni, otvaraju se oko horizontalne osovine. Dimenzija dva prozora koji su na južnoj fasadi sprata lijevo je 56 X 120 cm, a 90 X 145 cm je dimenzija dva prozora na desnoj strani. Dva prozora desno na južnoj fasadi prizemlja su veličine 90 X 145 cm, a 80 X 135 cm je dimenzija dva prozora lijevo. Gotovo svi od ovih prozora imaju željezne demire, osim dva prozora na spratu lijevo. Na istočnoj fasadi je pet prozora na spratu dimenzija 95 X 155 cm, dok su dva dimenzije 82 X 122 cm. U prizemlju su dva prozora 93 X 150 cm, a druga dva su 75 X 102 cm. Prozori prizemlja imaju željezne demire. Tu se nalaze i dvoja vrata koja iz hajata vode za sobe. Zapadna fasada ima prozore samo na spratu i to su novi prozori sa griljama dimenzija 100 X 60 cm jednog prozora i dimenzije druga dva su 110 x 125 cm. Visina prostorija u ovoj kući je cca 240 cm. U ovom stambenom objektu je ostalo vrlo malo elemenata u enterijeru iz perioda kada je objekat sagrađen. Neke prostorije su pregrađivane i napravljeni su novi prostori.

Londža

Prvobitno su bile izgrađene dvije Velagića musafirhane (londže) i služile su za odmor, a posebno je ljeti tamo bilo ugodno jer ispod njih teče voda. Svaki putnik namjernik imao je ovdje besplatno prenoćište i hranu i mogao se zadržati koliko je htio. Musafirhane su radile sve do iza I svjetskog rata (Hasandedić, 1997).

Sada je ostao samo jedan objekat koji je u prilično lošem stanju. Objekat londže se nalazi na adi, odnosno na jednom od rukavaca rijeke Bune. Londža je smještena južno od Velagića kuća, a sa njima je povezana niskim drvenim mostićem preko rukavca rijeke Bune. Od drvenog mostića se stazom, koja je popločana kamenom, dolazi do ulaza u londžu. Ulaz se nalazi sa sjeverne strane objekta i u njega se ulazi preko tri betonska stepenika.

Objekat londže je samostojeći prizemni objekat dimenzija 5,70 X 7,90 m, a njegova površina je 90,23 m². Sastoji se od dvije prostorije i to prve na ulaznom dijelu koja je dimenzija 4,66 X 1,88 m, a pod je od nabijene zemlje. Druga prostorija se nalazi iznad vode i njen pod je bio izrađen od drvenih greda postavljenih na razmaku od 40 cm, preko koga je bio drveni pod koji je imao jedan drveni poklpac koji se otvarao, tako da se mogla vidjeti voda koja teče. Dimenzije ove prostorije su 4,66 X 4,92 m. Zidovi londže su od lomljenog kamena, debljine 55 cm, malterisani i krečeni. Krov je četvorovodni, a krovna konstrukcija je drvena sa nosivom konstrukcijom sličnom kao i kod stambenih objekata. Ima prepuštenu strehu sa sve četiri strane širine 30 cm, s tim da je širina strehe na ulaznoj strani 97 cm. Krov je pokriven kamenim pločama na kome se nalaze dva kamena dimnjaka. Pored dimnjaka na krovu se nalaze i dva «musafiriska znaka». To su oko 50 cm

visoki od kamena izrađeni tanki stupovi (kao nišani), koji su na vrhu prošireni i imaju izgled polumjeseca. Postavljeni su na najvišem vrhu krova i privlače pažnju svojim neobičnim izgledom (Hasandedić, 1997).

Prozori i vrata na objektu su drveni, ali sada nema stakala na njima. Na sjevernoj fasadi ulazna vrata su dimenzije 100 x 210 cm, a veliki prozor dimenzija 210 X 140 cm. Ostao je samo dovratnik i okvir velikog prozora. Na istom zidu desno od prozora, na samom kraju zida, je ispisan tarih u plitkom reljefu. Na svim ostalim fasadama su bila po dva prozora dimenzija 70 X 118 cm sa željeznim demirima. I oni su u vrlo lošem stanju.

Visina prostora u ovom objektu je cca 240 cm. Iznad prozora sa unutrašnje strane objekta su izrađene rasteretne niše, a u zidovima dolafi. Ovaj objekat je imao reprezentativan enterijer, posebno u velikoj odaji. Zidovi su bili okrečeni bijelom bojom, kameno ognjište se nalazilo lijevo od vrata, zatim musandera koja se nalazila na strani desno od vrata, bogato rezbarena, sečija se nalazila na južnoj strani ispod prozora, a podovi su bili prekriveni ćilimima. Strop je bio izrađen od drvenih greda među kojima je utisnuta konstrukcija «šašavca». I sada se vide dijelovi tog stropa. Objekat londže je u veoma lošem stanju.

Ahar

Ahari (staje) obično su bili smješteni u gospodarsko-ekonomskom dijelu stambenog kompleksa. Na sjevernoj strani kompleksa Velagićevine su se nalazila tri ahara, a do danas su sačuvana dva prostora, od toga je jedan, koji se nalazi iznad objekta «A», imao sjenik i tu je sada napravljen prostor za stanovanje.

Objekat ahara se nalazi na obali, uz samu rijeku Bunu, zapadno od Velagića kuća, nedaleko od samih kuća, ali sasvim izdvojeno od njih. U njegovoj neposrednoj blizini je smještena mlinica, a malo dalje stupe. Prilaz za ovaj objekat i objekat mlinica je ostvaren kamenim stepeništem koje vodi do glavnog puta. Na sjeverozapadnoj strani objekta (njegovom čošku) je kameni zid koji se nastavlja prema sjeveru uz glavni put.

Ulaz u ahar je sa istočne strane objekta. Ahar je prizemni jednodostorni objekat, nepravilnog četvorougaoanog oblika čije su dimenzije: širina ravne strane je 6,12 m, 5,50 m kose, a dužina je 8,0 m. Pod je od nabijene zemlje. Zidovi su od lomljenog kamena debljine 50 cm. Fasada je od neobrađenog kamena, dok je unutrašnjost objekta od neobrađenog kamena koji je okračen. Krov je dvovodni, a krovna konstrukcija je drvena sa nosivom konstrukcijom sličnom kao i kod stambenih objekata. Pokrov je od kamenih ploča. Ulazna vrata su željezna dimenzija 100,X,200 cm. Prozori su drveni i jedan se nalazi na sjevernoj fasadi veličine 65,X,115 cm, a drugi na južnoj dimenzija 60,X,60 cm.

Mlinice

Objekat mlinica se nalazi svojim manjim dijelom na obali, a drugim na rukavcu rijeke Bune koja teče ispred stambenog kompleksa Velagićevine. Objekat je lociran zapadno od kuća, nedaleko od njih, a u neposrednoj blizini ahara i stupa. Stupe se nalaze malo uzvodno od mlinica. Ulaz u mlinice je sa zapadne strane objekta. Objekat mlinica se sastoji iz dva dijela i to prvi koji je na zemlji i koji ima sprat, i drugi prizemni, jednodostorni koji se nalazi na rijeci i sistemom nadsvodjenih lukova prelazi sa jedne obale na drugu. Prvi dio je bio prostor za stanovanje mlinara, dok se u drugom dijelu nalazilo sedam mlinova pravilno raspoređenih. Mlinovi su sačinjeni od posebne konstrukcije koju čine dva horizontalna mlina, iznad kojih se nalazi drvena konstrukcija iz koje zrnevlje, kroz otvor na gornjem kamenu, prolazi i melje se usljed pokretanja dva mlinska koluta, jednog uz drugi, a koji pokreće vodena struja, direktno udarajući na žlijeb, koji se nalazi na vertikalnoj osovini, koja tako pokreće oba koluta.

Objekat mlinica ima nepravilan četvorougaoan oblik čije su dimenzije: širina na sjevernoj strani je 6,83 m, a na južnoj 6,15 m, dok je dužina 17,62 m. Između prvog i drugog dijela objekta je kameni zid debljine 60 cm i na njemu je lučni otvor širine 224 cm. Pod je u prvom dijelu od nabijene zemlje. Zidovi su od lomljenog kamena debljine 55-60 cm. Fasada prvog dijela objekta mlinica je od neobrađenog kamena, dok je na drugom dijelu malterisana. Zidovi u unutrašnjosti objekta su od neobrađenog kamena. Krov je dvovodni, krovna konstrukcija drvena sa nosivom konstrukcijom sličnom kao i kod stambenih objekata, a pokrov su kamene ploče. Drvena krovna konstrukcija je sanirana nedavno na prizemnom objektu, ali na višem dijelu objekta nedostaju ploče i ovaj dio krova je u fazi saniranja. Na unutrašnjim zidovima vidljive su niše na pravilnim razmacima koje se nalaze iznad mlinova, i vjerovatno su služile za postavljanje osvjjetljenja. Na zapadnom zidu, sa unutrašnje strane u prostoriji gdje su mlinovi, nalazi se kameno ognjište čiji kameni dimnjak izlazi na krov. Unutrašnjost objekta je u lošem stanju, ima mnogo razbacanog lomljenog kamenja. Otvor

za ulaz u prvi dio objekta se nalazi na zapadnoj fasadi dimenzija 145 X 200 cm. Nema elemenata po kojima bi se utvrdila vrsta materijala od kojih su bila napravljena vrata. Otvor za prozor iznad ulaza je dimenzija 77 X 86 cm i isto kao i kod vrata nema nikakvih ostataka nekadašnjeg prozora. Na južnoj fasadi su bila drvena vrata dimenzija 100 X 200 cm kojima se iz prostora mlinica izlazilo na adu. Sada je ostao samo ram.

Na istočnoj fasadi se nalazi jedan prozorski otvor na prvom dijelu objekta dimenzija 70 X 84 cm, dok je na drugom dijelu sedam kanala za dovođenje vode za mlinove i jedan veliki otvor dimenzije 80 X 175 cm. Ispred istočne fasade, na udaljenosti od 2,00 m, gotovo čitavom njenom dužinom, nalazi se kameni zid debljine cca 60 cm. On je služio za preusmjeravanje vode iz rijeke prema mlinicama, i na njemu se nalazi sedam otvora za sedam kanala.

Stupe

Stupe su bile objekti koje su se koristile za pranje vune i valjanje sukna. Ostaci nekadašnjeg objekta stupa se nalaze u neposrednoj blizini mlinica, na početku drugog rukavca rijeke Bune koji se tu odvaja od rukavca na kojem se nalaze mlinice. Dimenzije stupa su cca 5,00 X 9,00 m. Kameni dijelovi stupa, bazeni u kojima se valjalo sukno, se nalaze potpuno u vodi i voda tu ulazi pod velikim pritiskom. Sama konstrukcija stupe, dakle, "drvena koljena" sa metalnim koševima, su se nalazila u vodi.

3. Dosadašnja zakonska zaštita

Nema podataka da je objekat bio pod zaštitom države.

Prostornim planom Bosne i Hercegovine do 2000. godine, kompleks Velagićevine u Blagaju je evidentiran i valoriziran kao spomenik II kategorije.

Velagićevina u Blagaju kod Mostara uvrštena je na Privremenu listu nacionalnih spomenika BiH, pod rednim brojem 420.

4. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

Tokom 1984/1985. godine, arhitekta Gordana Vilušić je vršila istraživanja i snimanja stambenog kompleksa Velagićevine u Blagaju kod Mostara.

Za potrebe svoje doktorske disertacije, arhitekt Amir Pašić, je tokom 1989. godine vršio istraživanje Velagića kuća.

5. Sadašnje stanje dobra

Tokom ratnih djelovanja, 1993. godine, djelomično su oštećeni krovovi stambenog kompleksa Velagićevine.

Uvidom na licu mjesta, marta 2004. godine, ustanovljeno je da je stambeni kompleks Velagićevine, iako sačuvan u svom izvornom obliku, u relativno lošem stanju, koje je proizašlo usljed neodržavanja stambenog kompleksa i nezakonite gradnje novog stambenog objekta i ugostiteljskog objekta sa ribogojilištem u njegovoj neposrednoj blizini. Stambeni objekat sa pomoćnim prostorima i kamenim zidom koji ide sve do ahara je izgrađen na parceli k.č. 1432, a ribogojilište se nalazi na parceli k.č. 1457. Ovi objekti narušavaju ambijentalne vrijednosti spomenika, a ribogojilište «Nordfish» predstavlja potencijalni zagađivač prirodnog okruženja, a posebno rijeke Bune.

U neposrednoj blizini, tačnije prije samog ulaza u kompleks Velagića, sa lijeve strane je objekat u izgradnji. Nalazi se na parceli k.č. 1429/1 i nekada je tu postojao objekat predaharluk koji je pripadao kompleksu, ali je potpuno srušen. Iznad ovog objekta su izgrađeni novi temelji na parceli k.č. 1429/2.

Potrebno bi bilo izvršiti reustauraciju kompletnog stambenog kompleksa porodice Velagić, a prema projektu konzervatorsko-restauratorskih radova.

U stambenom kompleksu «A», dvoetažni objekat koji se nalazi u dvorištu, je u ruševnom stanju i ne koristi se. Objekat je služio kao pomoćni prostor. U njemu su bili smješteni mutvak, soba za poslugu i ognjište. Prekriven je crijepom i potrebno je izvršiti opravku čitavog objekta. Prostor nad aharom, koji se nalazi u dvorištu na sjevernoj strani kompleksa «A», je dozidan i sada se taj prostor koristi kao stambeni prostor.

Što se tiče samog objekta stambenog kompleksa «A», prostor kuhinje koji se nalazi u prizemnom dijelu je prekriven crijepom, ali se ne zna kada je to rađeno. Intervencije koje su nedavno rađene, a radio ih je Zavod za zaštitu spomenika Mostar, su na doksatu odaje mali čošak, koja se nalazi na

spratu i to na istočnoj strani. Kompletan prostor doksata je novi, kao i prozori na njemu i enterijer te prostorije. Stepenište koje vodi na sprat i daske na stropu isto izgledaju kao da su skoro rađene. Podrum ovog objekta, kroz koji protiče voda, je u lošem stanju, potrebno je sanirati zidove i zaštititi ih od vlage.

Na ulazu stambenog kompleksa »B«, sa desne strane se nalazi prizemni objekat koji je nekada služio kao ahara, a sada izgleda kao privremeni prostor za stanovanje. Na njemu su urađene samo neke najosnovnije intervencije.

U avliji, na južnoj strani, se nalazi manji prizemni pomoćni objekat u kom su smješteni mutvak i wc i on je prekriven crijepom.

Na samom objektu »B« je rađeno najmanje intervencija, tako da je on najviše zadržao autentičnost u čitavom kompleksu Velagića. U prizemlju je soba koja je ranije služila kao mutvak preuređena i sada se tu nalazi sušnica, ostava i sanitarije. Na spratu je iznad tog istog prostora ostava i sušnica, a u odaji koja se nalazi na istočnoj strani je izgrađeno kupatilo.

U stambenom kompleksu »C« je bilo dosta intervencija iz razloga što ima nekoliko vlasnika koji su dijelili prostor ovog objekta. Drugi razlog zbog čega je bilo intervencija je krov koji je prokišnjavao i koji još uvijek nije u potpunosti saniran.

U prizemlju sobe koja je nekada služila kao mutvak je napravljena ostava, kupatilo i stepenište. Na spratu je prostor iznad ovog prostora preuređen u dvije sobe, kupatilo i stepenište. Enterijer je potpuno promijenjen u ovoj kući, tako je vrlo malo autentičnih, starih detalja ostalo.

Objekat londže je prtrpio oštećenja tokom ratnih dještava, a enterijer je potpuno uništen jer su tu tokom rata boravile izbjeglice. Ovaj objekat je van upotrebe. Krov i krovna konstrukcija su dijelom urušeni, prozora i vrata nema, samo su na nekim od njih ostali drveni okviri i željezni demiri. U enterijeru nedostaje ognjište, vrata, podovi, strop od šiše je potpuno uništen kao i kompletan namještaj, uključujući dolafe, musanderu i sećije. Na ovom objektu u posljednje vrijeme nije vršena nikakva opravka.

Objekat mlinica je nedavno popravljn od strane Zavoda za zaštitu spomenika Mostar, ali je popravljn krov na prizemnom dijelu objekta, dok je popravka krova na višem dijelu mlinica u toku. Zamijenjena je drvena krovna konstrukcija, a kamene ploče još nisu postavljene. Enterijer je u takvom stanju da se ne može razaznati njegova osnovna funkcija (samo se vide otvori u podu i razbacani kameni mlinovi). Objekat nije u funkciji. Potrebno je prvo izvršiti njegovo čišćenje, a zatim pristupiti popravkama.

Na objektu ahara su isto tako vršene intervencije, ali samo na krovu i zabatnim zidovima, dok je enterijer potrebno kompletno obnoviti. Prilikom postavljanja novog kamena na dijelu zabatnih zidova, na starim zidovima je urađen betonski serklaž.

O objektu stupa imamo vrlo malo podataka. Ne zna se kako je objekat prvobitno izgledao i kada je došao u ovakvo stanje. Sadašnje stanje je takvo da postoje samo kameni zidovi bazena koji su u vodi.

III - ZAKLJUČAK

Primjenjujući Kriterije za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom ("Službeni glasnik BiH", br. 33/02 i 15/03), Komisija je donijela odluku kao u dispozitivu.

Odluka je zasnovana na sljedećim kriterijima:

A. Vremensko određenje

B. Historijska vrijednost

(veza građevine sa historijskom ličnošću)

D. Čitljivost (dokumentarna, naučna, obrazovna vrijednost)

iv. Svjedočanstvo o određenom tipu, stilu ili regionalnom maniru

v. Svjedočanstvo o tipičnom načinu života u određenom razdoblju

E. Simbolička vrijednost

iii. Tradicionalna vrijednost

v. Značaj za identitet skupine ljudi

F. Ambijentalna vrijednost

- ii. Značenje u strukturi i slici grada
- iii. Objekat ili skupina objekata je dio cjeline ili područja

G. Izvornost

- iii. Namjena i upotreba
- iv, Tradicija i tehnike
- v. Položaj i smještaj u prostoru

Sastavni dio ove odluke su:

- fotodokumentacija,
- grafički prilozi.

Korištena literatura:

U toku vođenja postupka korištena je sljedeća literatura:

- 1953. Bejtić, Alija, *Spomenici osmanlijske arhitekture u Bosni i Hercegovini*, Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom, III-IV, 1952-1953, Veselin Masleša, Sarajevo, 1953.
 - 1957. Grabrijan Dušan i Neidhardt, Juraj, *Arhitektura Bosne i Hercegovine i put u savremeno*, Ljudska pravica, Ljubljana, 1957.
 - 1976. Čelić, Džemal, *Drvorezba u Bosni i Hercegovini*, Most br. 11, str. 115-119, 1976.
 - 1989. Pašić, Amir, *Prilog proučavanja islamskog stambenog graditeljstva u Jugoslaviji n a primjeru Mostara, koliko je stara stambena arhitektura Mostara autohtona pojava – doktorska disertacija*, Zagreb, 1989.
 - 1990. Hasandedić, Hivzija, *Muslimanska baština u istočnoj Hercegovini*, El Kalem, Sarajevo, 1990.
 - 1991. Kreševljaković, Hamdija, *Izabrana djela*, knjiga II, Sarajevo, 1991.
 - 1996. Čelebija, Evlija, *Putopis*, Sarajevo-Publishing, 1996.
 - 1998. Mujezinović, Mehmed, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine*, knjiga III, str. 332-335, Sarajevo-Publishing, Sarajevo, 1998.
- Vilušić, Gordana, Magistarski rad, Sarajevo
- 2000. Mujezinović, Nermina, «*Blagaj kod Mostara*», Hercegovina, br. 11-12, Mostar, 2000.

Nosilac istraživanja i izrade Prijedloga odluke:
Alisa Marjanović, diplomirani inženjer arhitekture,
saradnik za spomenike graditeljskog naslijeđa
u Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika